

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – brott mot knivlagen

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

GB

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten SL

Överklagat avgörande

Svea hovrätts dom den 17 april 2020 i mål B 2138-20

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen ska döma GB för brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivlagen), *grovt brott*, och till följd av det bestämma påföljden till ungdomstjänst.

Frågan i målet

Den fråga som jag bedömer är av intresse ur prejudikatsynpunkt är under vilka omständigheter ett brott mot knivlagen ska rubriceras som grovt.

Bakgrund

Åtalet

GB åtalades för förberedelse till grov misshandel alternativt brott mot knivlagen, grovt brott, enligt följande.

[GB] har, efter att han dagen innan hamnat i bråk med okända personer, på sin skola innehaft två knivar och ett metallrör. Det hände den 2 oktober 2019 på Westerlundska gymnasiet, Sandbrogatan 2, Enköping, Enköpings kommun. Han har därigenom med uppsåt att utföra eller främja grov misshandel förvarat föremål som är särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brottet. Brottet har haft som ett motiv att kränka en folkgrupp eller annan sådan grupp på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung. [GB] begick gärningen med uppsåt.

GB erkände brott mot knivlagen av normalgraden, men förnekade i övrigt brott.

Tingsrätten

Tingsrätten, som fann att åklagaren inte styrkt förberedelse till grov misshandel, dömde GB för brott mot knivlagen till 50 dagsböter om 50 kronor.

I rubriceringsfrågan angav tingsrätten bl.a. följande.

Någon rättspraxis i rubriceringsfrågan har tingsrätten inte kunnat finna. Det är otillfredsställande att de knappa uttalandena i förarbetena inte har kompletterats med refererade rättsfall och att rättsläget därför är oklart.

Tingsrätten finner inledningsvis att en skola utgör en arbetsplats för elever och lärare. Det är mycket viktigt att det på skolan råder arbetsro och att skolan har en trygg miljö. Därför får skolan anses utgöra en mer skyddsvärd plats än exempelvis ett torg eller en personbil. Däremot förefaller inte skolan vara en *särskild* skyddsvärd plats såsom flygplatser eller andra skyddsobjekt troligen är (jfr prop. 1989/90:129 s. 10–11 och formuleringarna rörande när skola kom att omfattas jämte allmän plats av knivlagens förbud).

Knivarna och metallröret kan inte anses utgöra föremål av särskilt farlig art. Detta hade kunnat vara fallet om de vassa tillhyggena var ännu större.

Det är heller inte fråga om ett innehav av farliga föremål i sammanhang där det förelåg synnerlig fara för att de skulle komma till användning vid brott mot liv eller hälsa. Som jämförelse hade det varit större risk att vapnen kom till användning om de hade tagits med till ett huliganbråk eller till en nazistdemonstration, anser tingsrätten.

Antalet föremål var visserligen tre. De rörde sig dock inte om exempelvis ett förråd med vapen som skulle räcka till flera personer. Det kan därför inte vara fråga om flera vapen som ensamt kan innebära att brottet ska rubriceras som grovt.

Fråga blir därefter om omständigheterna sammantaget medför att brottet ändå ska rubriceras som grovt. Vid denna bedömning beaktar tingsrätten dessutom följande två förhållanden.

Kniven var monterad i skärpet, vilket den rimligen bara var för att [GB] hade en beredskap på att den snabbt skulle kunna komma till användning. Detta talar i skärpande syfte.

Det får dessutom anses allmänt känt att det sedan rubriceringen *grovt* brott infördes, att det har skett en rad terroråd på skolor. Inte bara runt om i världen, utan även vid ett tillfälle i Sverige. Elever, ofta unga barn, är i en skyddslös position i skolan och gärningsmän kan dra nytta av detta. Det finns därför anledning att i dag se ännu mer allvarligt på ett innehav i skola än man tidigare gjorde och det kan inte uteslutas att det i förarbeten eller i rättspraxis framöver kommer konstateras att innehav i skola ska utgöra grovt brott. Så är emellertid inte fallet i dag.

Tingsrätten kan inte heller finna att det i dag vid en samlad bedömning finns rättskällor som stödjer bedömningen att [GB] innehav ska rubriceras som ett grovt brott. Innehavet ska därför utgöra ett brott av normalgraden, dock med ett högre straffvärde.

Hovrätten

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle bedöma gärningen som grovt brott mot knivlagen och till följd av det

bestämma påföljden till ungdomstjänst. GB motsatte sig att tingsrättens dom ändrades.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom. I fråga om rubriceringen av brottet ansåg hovrätten i likhet med tingsrätten att det sätt som den större kniven var monterad på i sig visar på en beredskap för att snabbt kunna komma åt den vilket är en försvårande omständighet vid bedömningen. Hovrätten konstaterade att tingsrätten emellertid hade kommit fram till att omständigheterna sammantagna inte är sådana att brottet ska rubriceras som grovt och utförligt redogjort för skälen för sina överväganden i den frågan. Hovrätten anslöt sig därför till tingsrättens bedömning.

Grunden för mitt överklagande

Lagreglering

Genom knivlagen infördes år 1988 ett förbud mot att inneha knivar m.m. vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Genom lagstiftning år 1990 utvidgades förbudet till att gälla innehav på allmän plats och inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs. År 2000 blev det förbjudet att ha kniv och andra farliga föremål enligt knivlagen också i fordon på allmän plats.

Enligt 1 § första stycket knivlagen får knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats. Enligt andra stycket i samma paragraf gäller förbudet inte, om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat.

Enligt 4 § första stycket knivlagen ska den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot förbudet i 1 § dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall döms inte till ansvar. Enligt andra stycket i samma paragraf döms om brottet är grovt till fängelse i högst ett år.

Förbudet att inneha kniv och andra farliga föremål är en del i samhällets försök att minska förekomsten av knivvåld (prop. 1999/2000:27 s. 80). Den mest praktiska nyttan av lagen är att den ger möjlighet att ta hand om och förverka knivar m.m. när dessa påträffas hos personer som omhändertas eller på annat sätt är föremål för ett polisingripande innan något allvarligare brott begås. Syftet med förbudslagstiftningen är emellertid också att tydligt markera att knivar och andra farliga föremål inte ska innehas på platser där risken för våldsbrott kan anses vara särskilt stor. Vid införande av förbudet angavs i förarbetena att en begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig bör vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer

som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet (prop. 1987/88:98 s. 6).

Förbudet inom skolområde infördes för att ett sådant förbud skulle göra arbetsmiljön tryggare för såväl lärarna och övrig skolpersonal som eleverna (prop. 1989/90:129, s. 11). Ett knivförbud som gäller i skolan kan, sades det i samband med lagändringarna, påverka attityderna också hos andra än dem som vistas i skolorna.

Straffskalan för grovt brott infördes genom lagändringar som trädde i kraft år 2000. Som skäl för lagändringarna anförde regeringen bl.a. följande (prop. 1999/2000:27 s. 90).

Påföljden för brott mot knivförbudslagen är böter eller fängelse i högst sex månader. Av den kartläggning som utredningen har gjort framgår att tillämpningen av straffskalan sker tämligen schablonmässigt. Hänsyn tycks sällan tas till omständigheterna kring brottet, såsom föremålets art eller i vilket sammanhang föremålet innehafts. En vanlig påföljd är penningböter, i de flesta fall tolvhundra kronor. Det kan dock märkas en tendens under den senaste tiden att se allvarligare på brottet.

Förslag om straffskärpning för brott mot knivförbudslagen har framförts i olika sammanhang och vissa har menat att fängelse bör komma i fråga i högre utsträckning. Straffet för brott mot knivförbudslagen måste emellertid enligt regeringens mening ses i ett bredare perspektiv. Ett misshandelsbrott eller olaga hot av normalgraden medför i dag långt ifrån alltid ett fängelsestraff. Det kan då inte vara rimligt att ett brott mot knivförbudslagen regelmässigt följs av ett sådant. Att ha en kniv i sin ficka på en allmän plats kan inte vara mer straffvärt än att faktiskt bruka våld mot någon. I likhet med utredningen anser regeringen därför att det är följdriktigt att påföljden för ett brott mot knivförbudslagen i normalfallet är böter.

Däremot delar regeringen i viss mån utredningens uppfattning att det bör finnas utrymme för en mindre regelmässig tillämpning av storleken på boten. Större hänsyn bör kunna tas till omständigheterna i det enskilda fallet. Sålunda bör upprepade brott mot knivförbudslagen eller fall där omständigheterna varit försvårande, exempelvis då en kniv innehafts på en särskilt skyddsvärd plats eller där innehavet annars framstått som särskilt farligt, medföra en strängare påföljd än det i praktiken gör i dag. Det är dock viktigt att påpeka att strävan att nyansera straffmätningen inte får skymma det intresse som finns av att för normalfall ha en etablerad praxis som underlättar lagföring genom strafföreläggande. Straffskalan medger redan i dag en nyanserad bedömning av storleken på böterna och är enligt regeringens mening i och för sig väl avvägd vad avser brott mot knivförbudslagen i normalfallet. Det kan emellertid finnas skäl att se strängare på vissa allvarliga brott mot lagen. Regeringen delar därför utredningens bedömning att en särskild skala för grovt brott bör införas. Som grovt brott bör framför allt bedömas att någon innehar föremål av särskilt farlig art eller innehav av farligt föremål i sammanhang där det föreligger synnerlig fara för att det skall komma till användning vid brott mot liv eller hälsa. Också innehav av större mängder farliga föremål bör kunna bedömas som grovt brott. Detsamma gäller en överträdelse av saluhållandeförbudet, om exempelvis överlåtelse skett i större skala eller om den har varit av särskilt farlig art, såsom annonsering, exponering eller försäljning till en krets av yngre personer.

Rättsfall

De domar från Högsta domstolen som meddelats efter att straffskalan för grovt brott infördes i knivlagen har inte avsett frågan om gradindelningen mellan brott av normalgraden och grovt brott (NJA 2016 s 30, NJA 2011 s 556 och NJA 2005 s 523). I NJA 2005 s. 523 dömde Högsta domstolen visserligen för

brott mot knivlagen, grovt brott, men målet gällde saluhållandeförbudet i 2 § knivlagen och har därför inte relevans för prejudikatfrågan i detta mål.

När det gäller praxis från hovrätterna och tingsrätterna hänvisar jag till den sammanställning som Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum har gjort och som bilagts överklagandet. I de domar som inhämtats konstaterar jag att det i princip saknas uttalanden som är av allmän betydelse i frågan om vad som krävs för att ett brott mot knivlagen ska rubriceras som grovt brott.

Brottsutvecklingen

Antalet anmälda brott mot knivlagen har ökat under de senaste tio åren från cirka 8 000 anmälda brott år 2009 till cirka 10 400 anmälda brott år 2018. Under 2000-talet har kniv använts vid i genomsnitt drygt 40 procent av samtliga fall av dödligt våld (Brottsförebyggande Rådets rapport 2017:5, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*, s 57). Vidare tycks förekomsten av misshandel genom knivvåld inte ha minskat under den angivna tidsperioden trots att utsatthet för misshandel totalt sett har gjort det (a. rapport s. 78).

En iakttagelse från poliser och åklagare är att användningen av knivar nu ökar eftersom det, som en följd av de straffskärpningar avseende vapenbrott som genomförts, bedöms riskfritt att beväpnas sig med kniv i förhållande till att bära skjutvapen.

Min bedömning

Straffskalan för grovt brott tillkom för att lagstiftaren bedömde att det fanns skäl att se strängare på vissa allvarliga brott mot lagen. Som grovt brott borde enligt förarbetena framför allt bedömas att någon innehar föremål av särskilt farlig art eller innehav av farligt föremål i sammanhang där det föreligger synnerlig fara för att det ska komma till användning vid brott mot liv eller hälsa. Också innehav av större mängder farliga föremål bör kunna bedömas som grovt brott.

Vid bedömningen av om ett brott är att bedöma som grovt ska alltid en helhetsbedömning göras varvid samtliga relevanta omständigheter beaktas.

GB har innehaft flera föremål, två knivar och ett metallrör, i strid med knivlagen.

De två knivarna som innehavet bl.a. avser har burits dolda på kroppen. En av knivarna, en större morakniv, har monterats i byxlinningen på ett sådant sätt att den varit möjlig att snabbt dra fram om den skulle behöva komma till användning. Innehavet har skett dagen efter att GB hamnat i bråk med ett gäng ungdomar med invandrarbakgrund och utan framgång försökt att få andra personer att vara med och slåss mot detta gäng. Natten mellan bråket och dagen då han bar med sig knivar och metallrör till skolan har han googlat på sökorden ”misshandel” och ”straff”. Han har tidigare sökt på begreppen ”Hitler”, ”mord”, ”preskriptionstid” och ”terroristbrott”. Det har framkommit att GB:s

politiska hemvist är nazistisk och våldsbejakande. Dessa omständigheter kring innehavet innebär att faran för en oöverlagd våldshandling vid tidpunkten för innehavet har varit påtaglig. Det har enligt min uppfattning förelegat en synnerlig fara för att framför allt de två knivarna som GB bar på sig skulle komma till användning vid brott mot liv eller hälsa.

Innehavet har vidare skett i skollokaler under en pågående skoldag. En skola är en arbetsplats för elever, lärare och övrig skolpersonal. Dessa personkategorier har en rätt att vara trygga på den plats de måste befinna sig om dagarna. Sedan straffskalan för grovt brott infördes i knivlagen har det genomförts ett flertal våldsamma attacker mot skolor med vapen, varav en i Sverige. Utvecklingen motiverar en mer allvarlig syn på innehav av knivar på skolor nu än som kunde förutses då förarbetena till bestämmelsen om grovt brott mot knivlagen utarbetades. En skola där många ungdomar, som i högre grad än vuxna är skyddslösa inför våld, befinner sig för daglig skolundervisning har enligt min bedömning en särskilt skyddsvärd ställning.

Med beaktande av att det förelegat en synnerlig fara för att föremålen som innehavet avser skulle komma till användning vid brott mot liv eller hälsa och av att innehavet skett på en skola under en pågående skoldag är det min uppfattning att gärningen ska rubriceras som grovt brott.

Straffskalan för brott mot knivlagen, grovt brott, är fängelse i högst ett år. Med hänsyn till straffvärdet och GB:s ålder bedömer jag att påföljden bör bestämmas till ungdomstjänst.

Skälen för prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att målet med hänsyn till det allmänna intresset av tillgång till omfattande och vägledande prejudikatbildning bör prövas av Högsta domstolen (Peter Fitger m.fl., *Rättegångsbalken – en kommentar på internet*, kommentaren till 54 kap. 10 § rättegångsbalken).

Utvecklingscentrum, som inom Åklagarmyndigheten ansvarar för rättslig utveckling och metodutveckling när det gäller bl.a. brott mot knivlagen, har i en framställan till riksåklagaren om att domen bör överklagas till Högsta domstolen uttalat bl.a. följande.

Det är av intresse att Högsta domstolen uttalar sig kring vad som ska beaktas vid rubriceringen av brott mot knivförbudslagen. Vilken vikt ska läggas vid den miljö i vilken knivarna medförs och i synnerhet om en skola är en sådan miljö som är särskilt skyddsvärd? Vilken vikt ska läggas vid antalet föremål? Vilken vikt kan läggas vid de bevekelsegrunder som den misstänkte har haft för att medföra vapen? Hur ska bedömningen göras om en synnerlig fara för att vapnet ska komma att användas vid brott mot liv och hälsa? Mot bakgrund av kriminalstatistiken kan antas att antalet brott mot knivförbudslagen kommer att öka ytterligare. En tillkommande faktor är de skärpningar av lagstiftningen som skett rörande skjutvapen. En farhåga som

framkommit är att användningen av knivar kommer att öka då det blivit allt riskablare att inneha och använda skjutvapen. Straffskalorna för knivförbudslagen har inte justerats i takt med att straffskalorna i vapenlagen justerats.

Jag instämmer i vad Utvecklingscentrum anfört och vill för egen del dessutom anföra följande.

Straffskalan för grovt brott infördes i knivlagen genom lagstiftning som trädde i kraft år 2000. Förbetsuttalandena till lagstiftningen, som nu är 20 år gamla, är relativt kortfattade. Högsta domstolen har inte prövat något mål som gäller gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott vid innehav i strid med förbudet i 1 § knivlagen. Ärenden och mål hos åklagare och i domstol om sådana brott mot knivlagen är vanligt förekommande i den dagliga verksamheten. Antalet anmälda brott mot knivlagen har, som redovisats, ökat årligen och knivvåld är enligt brottsstatistiken ett betydande samhällsproblem. De exempel på riktat våld mot skolor som finns från de senaste åren innebär vidare att det finns anledning att skärpa synen på innehav av vapen i skolans lokaler. Ett klagande av vilken betydelse det har att ett innehav av det slag som det är fråga om i detta mål skett på en skola under pågående skoldag är av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Enligt min uppfattning är det därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar mitt överklagande.

De faktiska omständigheterna i målet är väl utredda och målet är därför lämpligt för en prövning i Högsta domstolen.

Bevisuppgift och målets handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Eva Bloch

Bilaga

Praxissammanställning.

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Åklagarkammaren i Uppsala (AM 4237-20).

Kammaråklagarna Liselott Herschend och Michael Ehrencrona.